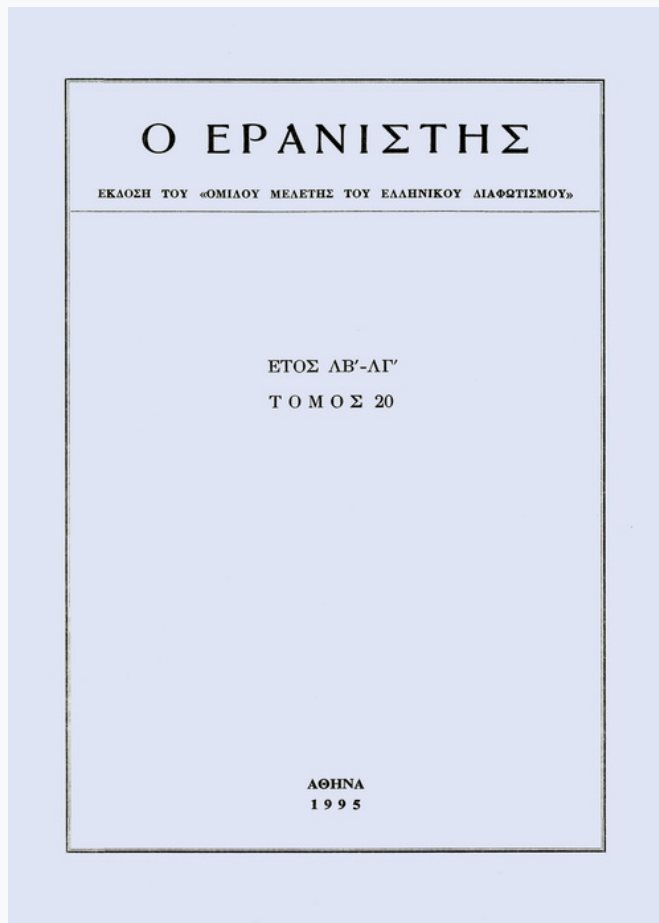

The Gleaner

Vol 20 (1995)

Κοραής και Guilford

Ελένη Αγγελομάτη-Τσουγκαράκη

doi: [10.12681/er.239](https://doi.org/10.12681/er.239)

To cite this article:

Αγγελομάτη-Τσουγκαράκη Ε. (1995). Κοραής και Guilford. *The Gleaner*, 20, 58-65. <https://doi.org/10.12681/er.239>

ΚΟΡΑΪΣ ΚΑΙ GUILFORD

Η ΣΧΕΣΗ ΤΟΥ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ ΚΟΡΑΪ με τον Frederick North, τον κόμητα Guilford, είναι ελάχιστα γνωστή. Παρά τα κοινά τους ενδιαφέροντα για την προαγωγή της εκπαίδευσης στην Ελλάδα και το πάθος τους για τα βιβλία, οι δύο άνδρες δεν είναι γνωστό πώς είχαν κάποια στενότερη επαφή, αν κρίνουμε τουλάχιστον από την εξαιρετικά εκτεταμένη αλληλογραφία και των δύο που έχει διασωθεί.

Στην εκδεδεμένη αλληλογραφία του Κοραΐ βρίσκεται ένα μοναδικό σύντομο γράμμα του λόρδου Guilford από 17 Ιουνίου 1819 γραμμένο στα ελληνικά με το οποίο ευχαριστεί θερμά τον Κοραΐ για τους τέσσερις τόμους του Στράβωνα τους οποίους του είχε στείλει ως δώρο.¹ Ο Guilford, με το ψευδώνυμο Φιλότιμος Φιλανθρωπίδης Κοσμοπολίτης, έδωσε να δημοσιευτεί ή επιστολή του αυτή στον Λόγιο Έρμη. Εκεί, γράφοντας προεισαγωγικά, αποκαλεί τον Κοραΐ φίλο του, και κλείνοντας προσθέτει ότι επιθυμούσε τη δημοσίευση της επιστολής στο περιοδικό «επί τῷ γενέσθαι φανερόν τῇ φιλάτῃ μοι Ἑλλάδι τὸ πρὸς τὸν Κοραΐν ἐγκάρδιον σέβας μου». Τὸ ἐνδιαφέρον και τὸ σεβασμὸ του για τὸν Κοραΐ τὰ ἐξεδήλωσε για μία ἀκόμη φορά λίγο ἀργότερα μέσα στὸν ἴδιο χρόνο, τὸ 1819, με μιὰ ἄλλη ἐπιστολή του πρὸς τὸ ἴδιο περιοδικό και με τὸ ἴδιο ψευδώνυμο. Στὴν ἐπιστολή αὐτὴ ὁ Guilford, ἀνάμεσα στὰ ἄλλα, καταφέρεται με σφοδρότητα κατὰ «πολλῶν ἀθλιωτάτων ἀνθρωπαρίων» ποὺ ἔκαναν ἀήθεις ἐπιθέσεις κατὰ τοῦ Κοραΐ.² Ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ Guilford δὲν εἶναι γνωστὴ κάποια ἄλλη ἄμεση σχέση ἢ ἐπαφή με τὸν Κοραΐ.

Μέσα ἀπὸ τὴν αλληλογραφία τοῦ Κοραΐ με ἄλλα πρόσωπα συνάγεται ἐπίσης ὅτι ἡ σχέση τῶν δύο ἀνδρῶν δὲν εἶχε περιορισθεῖ μόνο σ' αὐτὸ τὸ σύντομο ευχαριστήριο για τοὺς τόμους τοῦ Στράβωνα. Ἐξἄλλου και αὐτοὶ οἱ τόμοι εἶχαν μιὰ μικρὴ προϊστορία, ἡ ὁποία δείχνει ὅτι ἡ σχέση τους πρέπει νὰ ἦταν περισσότερο στενὴ ἀπὸ ὅσο μᾶς ἐπιτρέπει, ἐκ πρώτης ὄψεως, νὰ υποθέσουμε ἢ περιορισμένη αλληλογραφία τους.

1. Ἀδαμαντίου Κοραΐ, Ἀλληλογραφία, τ. Δ', 1817-1822, Ἀθήνα 1982, ἀρ. 830, σ. 183. Λόγιος Ἐρμῆς, τ. Θ' (1919), σ. 603.

2. Λόγιος Ἐρμῆς, τ. Θ' (1919), σ. 814.

Τις νέες πληροφορίες σχετικά με τοὺς τόμους τοῦ Στράβωνα τις παίρνομε κατ' ἀρχὴν ἀπὸ δύο ἀνέκδοτες σύντομες ἐπιστολὲς τοῦ Κοραῆ πρὸς τὸν Guilford οἱ ὁποῖες προέρχονται ἀπὸ τὸ ὁμώνυμο Κερκυραϊκὸ Ἀρχεῖο ποῦ βρίσκεται στὴ Βιβλιοθήκῃ τῆς Ἀναγνωστικῆς Ἑταιρείας Κερκύρας.³ Στὸ ἄλλο καὶ κατὰ πολὺ μεγαλύτερο Ἀρχεῖο τοῦ Βρετανοῦ φιλέλληνα, ποῦ φυλάσσεται στὸ Kent Archives Office (Maidstone, Kent), δὲν ὑπάρχουν ἄλλα γράμματα τοῦ Κοραῆ. Οἱ δύο αὐτὲς ἐπιστολὲς εἶναι οἱ ἀκόλουθες:

Φ III, 7

Τιμώτατε, Ἄνερ,

Τίνος εἶναι τὸ σφάλμα; Εἶναι δίκαιον νὰ τὸ φορτισθῶ ὁ γέρον ἐγώ; ἐπειδὴ ἄλλαξες ὄνομα, διὰ τί νὰ μὴ προσγράψῃς τὸ παλαιὸν εἰς τὸ νέον; Ἐξω τῆς ὁποίας μ' ἐπροξένησες ἀπορίας, μ' ἐστέρησες καὶ τὴν τιμὴν νὰ σὲ ἀσπασθῶ, καὶ νὰ σὲ προσφέρω δύο σώματα τοῦ δευτέρου τόμου τοῦ Στράβωνος, ἓν διὰ σέ, καὶ τ' ἄλλο διὰ τὰς φίλας σου Ἀθήνας. Τὰ παραδίδω λοιπὸν εἰς τὸν θρωρόν σου νὰ σὲ τὰ ἐγχειρίσῃ, ἐὰν ἔτι εὐρίσκειαι εἰς τοὺς Παρισίους· εἰ δὲ μή, τὰ λαμβάνω ὀπίσω, διὰ νὰ τὰ στείλω εἰς τὴν πατρίδα σου, ὅταν μὲ διδάξῃς τὸν τρόπον ἀποστολῆς. Εὐδαιμόνει!

13 Μαΐου, 1817

Ὁ φίλος Κοραῆς

Τιμώτατε Ἄνερ,

Τίνος εἶναι τὸ σφάλμα; Εἶναι δίκαιον νὰ τὸ φορτισθῶ ὁ γέρον ἐγώ; ἐπειδὴ ἄλλαξες ὄνομα, διὰ τί νὰ μὴ προσγράψῃς τὸ παλαιὸν εἰς τὸ νέον; Ἐξω τῆς ὁποίας μ' ἐπροξένησες ἀπορίας, μ' ἐστέρησες καὶ τὴν τιμὴν νὰ σὲ ἀσπασθῶ, καὶ νὰ σὲ προσφέρω δύο σώματα τοῦ δευτέρου τόμου τοῦ Στράβωνος, ἓν διὰ σέ, καὶ τ' ἄλλο διὰ τὰς φίλας σου Ἀθήνας. Τὰ παραδίδω λοιπὸν εἰς τὸν θρωρόν σου νὰ σὲ τὰ ἐγχειρίσῃ, ἐὰν ἔτι εὐρίσκειαι εἰς τοὺς Παρισίους· εἰ δὲ μή, τὰ λαμβάνω ὀπίσω, διὰ νὰ τὰ στείλω εἰς τὴν πατρίδα σου, ὅταν μὲ διδάξῃς τὸν τρόπον ἀποστολῆς. Εὐδαιμόνει!

13 Μαΐου, 1817.

Ὁ φίλος Κοραῆ

Πανομοίωτοπο τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Κοραῆ πρὸς τὸν Γκίλφορντ.

3. Βλ. Δάφνης Ι. Δ. Κυριάκη, «Κερκυραϊκὸ Ἀρχεῖο Guilford», Ἑκτακτο Δελτίο Ἀναγνωστικῆς Ἑταιρείας Κερκύρας, Κέρκυρας 1984.

Φ III, 8

Ἑλληνικώτατε Ἄνεο,

Μὲ τὴν ἐδῶ κλεισμένην ἐπιστολὴν καὶ δύο δευτέρους τόμους τοῦ Στράβωνος ὑπῆγα εἰς τὴν κατοικίαν σου· ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν, εἶχες ἀφήσει τὴν πόλιν μας. Ὅθεν ἔτρεξα πάλιν εἰς τὸν οἶκον μὲ τὴν ἐπιστολὴν καὶ μὲ τοὺς τόμους. Δίδαξέ με, νὰ ζήσης! εἰς τίνα θέλεις νὰ τοὺς παραδώσω, ἢ πῶς νὰ σὲ τοὺς στείλω. Εὐδαιμόνει!

Ἐκ Παρισίων, 17 Μαΐου 1817

Ὁ φίλος Κοραῆς

Ἑλληνικώτατε Ἄνεο,

Μὲ τὴν ἐδῶ κλεισμένην ἐπιστολὴν καὶ δύο δευτέρους τόμους τοῦ Στράβωνος ὑπῆγα εἰς τὴν κατοικίαν σου· ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν, εἶχες ἀφήσει τὴν πόλιν μας. Ὅθεν ἔτρεξα πάλιν εἰς τὸν οἶκον μὲ τὴν ἐπιστολὴν καὶ μὲ τοὺς τόμους. Δίδαξέ με, νὰ ζήσης! εἰς τίνα θέλεις νὰ τοὺς παραδώσω, ἢ πῶς νὰ σὲ τοὺς στείλω. Εὐδαιμόνει!

Ἐκ Παρισίων, 17 Μαΐου 1817

Ὁ φίλος

Κοραῆς.

Πανομοίωτοπο τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Κοραῆ πρὸς τὸν Γκίλφορντ.

Ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ σύντομα σημειώματα βλέπουμε ὅτι πρέπει νὰ προ-
ϋπῆρχε παλαιότερη, καὶ μάλιστα ἀρκετὰ στενὴ ἐπαφὴ ἀνάμεσα στοὺς δύο
ἄνδρες, ἂν κρίνουμε ἀπὸ τὸν οἰκειὸ τόνο τῶν ἐπιστολῶν. Ὁ Κοραῆς γνώ-
ριζε τὸν Guilford μὲ τὸ οἰκογενειακὸ του ὄνομα, δηλαδὴ τὸ North, καὶ ἡ
ἀλλαγὴ τοῦ ὀνόματος τοῦ τελευταίου, ἔταν κληρονόμησε τὸν τίτλο τοῦ
fifth Earl of Guilford μετὰ τὸ θάνατο τοῦ ἀδελφοῦ του Francis στις 28
Ἰανουαρίου 1817, φαίνεται ὅτι ὄχι μόνον τὸν μπερδεψε, ὅπως γράφει, ἀλλὰ
καὶ ἔγινε αἰτία νὰ μὴν ἀντιληφθεῖ ἔγκαιρα τὴ διαμονὴν του στὸ Παρίσι,⁴
ὥστε νὰ μπορέσει νὰ τὸν συναντήσῃ. Ὁ Guilford εἶχε στὸ μεταξύ ἐγκα-
ταλεῖψῃ τὴ γαλλικὴ πρωτεύουσα γιὰ τὸ Λονδίνο, ὅπου ἔπρεπε νὰ βρισκε-
ται ἐγκαίρως, καθὼς στις 30 Μαΐου τοῦ 1817 θὰ καταλάμβανε ἐπισήμως
τὴ θέσση του στὴ Βουλὴ τῶν Λόρδων.⁵

4. Ὁ Guilford εἶχε περάσει τοὺς πρώτους μῆνες τοῦ 1817 ταξιδεύοντας στὴν
Ἰταλία, Τυρόλο, Στουτγάρδη καὶ εἶχε τελευταῖο σταθμῶ τὸ Παρίσι ἐπιστρέφοντας
στὴν πατρίδα του.

5. Τὸ γνωρίζουμε ἀπὸ ἐπιστολὴν τοῦ ἀπὸ 29 Μαΐου 1817 ἀπὸ Λονδίνο πρὸς τὴν
ἀδελφὴν του Lady Anne Sheffield, British Library, Ms Add. 61983.

Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι ὁ Κοραῆς ἤθελε νὰ προσφέρει στὸν Guilford δύο ἀντίτυπα τοῦ δευτέρου τόμου τοῦ Στράβωνα,⁶ τὸν δεύτερο γιὰ νὰ δοθεῖ στὴν Ἀθήνα, μὲ προφανῆ προορισμὸ τῆ βιβλιοθήκη τῆς Φιλομούσου Ἑταιρείας ποὺ πρόεδρός της ἦταν ὁ Βρετανὸς φιλέλληνας. Σχέσεις ἄλλες τοῦ Κοραῆ μὲ τὴ Φιλόμουσο Ἑταιρεία τῆς Ἀθήνας δὲν μᾶς εἶναι γνωστές.

Δὲν εἶναι ἐπίσης γνωστὸ ἂν αὐτοὶ οἱ συγκεκριμένοι τόμοι ἐφθασαν τότε στὸν προορισμὸ τους. Ὅπως εἶδαμε πῶς ἀνω, ὁ Guilford εὐχαρίστησε τὸν Κοραῆ πολὺ ἀργότερα γιὰ τοὺς τέσσερις τόμους τοῦ Στράβωνα. Ἔτσι φαίνεται πιθανότερο ὅτι τοῦ στάλθηκαν μετὰ ἀπὸ δύο χρόνια ὅλοι μαζί. Σὲ ἐπιστολὴ του ἀπὸ 22 Μαΐου 1819 ὁ Κοραῆς ἔγραφε πρὸς τὸν Ἀλέξανδρο Κοντόσταυλο στὸ Λονδίνο ὅτι ἀνάμεσα στὰ σώματα τῶν τεσσάρων τόμων τοῦ Στράβωνα ποὺ τοῦ ἔστειλε, καὶ ποὺ ἡ ἐκτύπωσή τους εἶχε τελειώσει λίγες μέρες πρὶν, ὑπῆρχε καὶ ἓνα κλειστὸ δέμα ποὺ προοριζόταν γιὰ τὸν «Mr Glenberrie, Argyll Street No 27», («γαμβρὸ τοῦ Lord Guilford πρῶην North».⁷ Ὁ Sylvester Douglas, Baron Glenberrie (1743-1823) (ὄχι Glenberrie), ἦταν σύζυγος τῆς Cathrine Anne (1760-1817), ἀδελφῆς τοῦ Frederick North, καὶ πατέρας τοῦ γνωστοῦ περιηγητῆ Frederick Sylvester North Douglas (1791-1819). Ὁ Κοραῆς στὴν ἐπιστολή του τὸν χαρακτηρίζει «ὡς καλοθελητὴν τοῦ γένους μας», καὶ συνιστᾷ στὸν Κοντόσταυλο, ἂν μπορεῖ, νὰ τοῦ πάει ὁ ἴδιος τὰ βιβλία, ἀλλὰ νὰ μὴν πεῖ ὅτι ἔχουν κυκλοφορήσει καὶ σὲ μεγαλύτερο σχῆμα.

Ὁ Richard Clogg⁸ θεωρεῖ πολὺ πιθανὸν τὸ ὅτι ὁ Κοραῆς καὶ ὁ Glenberrie γνωρίζονταν προσωπικά, καὶ μάλιστα ὅτι ὁ τελευταῖος ἦταν ὁ ἀναφερόμενος σὲ ἐπιστολὴ τοῦ 1825 («Ἀγγλος τις Κοροῖσος»), ποὺ εἶχε ζητήσει πρὶν ἀπὸ τριάντα χρόνια ἀπὸ τὸν Κοραῆ νὰ ἀναλάβει τὴν ἀνατροπὴ τοῦ

6. Ὁ Β' τόμος τοῦ ἐλληνικοῦ Στράβωνα εἶχε τελειώσει τὸν Μάρτιο τοῦ 1817· ὁ Γ' τόμος ἐκδόθηκε πρὶν ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ ἴδιου ἔτους. Ὁ Κοραῆς σκόπευε ἀρχικὰ νὰ ἐκδώσει τὸν Στράβωνα σὲ τρεῖς τόμους, ἀποφάσισε ὅμως τελικὰ νὰ προσθέσει καὶ τέταρτο ποὺ νὰ περιέχει τὶς σημειώσεις καὶ τοὺς πίνακες γιὰ νὰ μὴ γίνῃ ὁ τρίτος τόμος πολὺ παχύς. Ὁ Κοραῆς ἀνήγγειλε τὴν ὀλοκλήρωση τῆς ἐκτύπωσης τοῦ τελευταίου τόμου στὸν Ἀλέξανδρο Κοντόσταυλο στίς 3 Μαΐου 1819. Ἀδαμαντίου Κοραῆ, *Ἀλληλογραφία*, τ. Δ', σ. 21, 25, 45, 52, 162. Γιὰ τὴ θέση τοῦ Στράβωνα στὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Κοραῆ βλ. Raoul Baladié, «Strabon dans la vie et l'oeuvre de Coray», *Ὁ Ἐραμιστῆς* 11 (1974) *Νεοελληνικὸς Διαφωτισμὸς*. Ἀφιέρωμα στὸν Κ. Θ. Δημαροῦ, Ἀθήνα 1980, σ. 412-442.

7. Ἀδαμαντίου Κοραῆ, *Ἀλληλογραφία*, τ. Δ', σ. 169-170.

8. «Korais and England», *Πρακτικὰ Συνεδρίου «Κοραῆς καὶ Χίος»* (Χίος, 11-15 Μαΐου 1983), Ἀθήνα 1984, τ. Α', σ. 343.

μοναχογιου του («ναντι ἀμοιβῆς ἀδράς και ἰσοτιμίας ἀδελφικῆς»).⁹ Ὡς ἐπιχείρημα πού συνηγορεῖ στήν ἄποψη ὅτι ὑπῆρχε προσωπική γνωριμία τῶν δύο ἀνδρῶν προβάλλεται και ἡ κατά τὸ 1818 ἀφιέρωση πρὸς τὸν Κοραῆ ἐνὸς ἀντιτύπου τοῦ περιηγητικοῦ ἔργου τοῦ F. S. North Douglas, γιου τοῦ Glenbervie.¹⁰

Δὲν εἶναι ἴσως πολὺ ἀπίθανο ὁ Κοραῆς νὰ εἶχε λησμονήσει τὸ 1825 τὸ ὄνομα τοῦ Ἄγγλου πού τὸν θυμότανε τὸ 1819 και πού μάλιστα τοῦ ἔστειλε βιβλία. Οὔτε εἶναι τελείως ἀπίθανο, ἂν και ὅπωςδῆποτε εἶναι λίγο ὑπερβολικό, νὰ ἀναζητοῦσε ὁ Glenbervie στὸ πρόσωπο τοῦ Κοραῆ δάσκαλο, προφανῶς τῶν κλασσικῶν γραμμάτων, γιὰ τὸ γιό του, πού τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἦταν μόλις πέντε ἐτῶν. Ἐπιπλέον, δὲν ἦταν ἀπαραίτητο νὰ ἀνέφερε ὁ Κοραῆς στὸ γράμμα του πρὸς τὸν Κοντόσταυλο μαζί με ἕλα τὰ ἄλλα και τὴν πιὸ πάνω ἱστορία, ἂν σχετιζόταν τελικὰ με τὸ ἴδιο πρόσωπο. Ὁ συνδυασμὸς ὅμως και τῶν τριῶν αὐτῶν ἀβέβαιων περιπτώσεων μᾶλλον καθιστᾷ δύσκολη, ἂν ὄχι ἀπίθανη, τὴν ταύτιση τοῦ Glenbervie με τὸν («Ἄγγλο Κροῖσο»).

Ἐντούτοις, δὲν εἶναι ἀπίθανο νὰ ὑπῆρχε ἀκόμη και προσωπική γνωριμία τῶν δύο ἀνδρῶν, και ὄχι μόνο ἐπαφὴ δι' ἀλληλογραφίας. Ἡ γνωριμία ὅμως πρέπει μᾶλλον νὰ ἦταν πολὺ μεταγενέστερη, διαφορετικὰ ὁ Glenbervie δὲν θὰ εἶχε λόγο νὰ στείλει στὸν Κοραῆ ἀντίτυπο τοῦ βιβλίου τοῦ γιου του πέντε χρόνια μετὰ τὴν ἐκδοσὴ του. Εἶναι πιθανὸ νὰ γνωρίστηκαν κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ταξιδιοῦ πού ἔκανε ὁ Glenbervie με τὴ γυναίκα του στήν Εὐρώπη τὸ 1815-6, γιὰ τὸ ὁποῖο ὑπάρχουν πληροφορίες στήν ἀλληλογραφία τοῦ Guilford.¹¹

Τὸ πακέτο πού ἔστειλε ὁ Κοραῆς τὸ 1819 ἀποτελοῦσε, ἴσως, ἀνταπόδοση τοῦ δώρου πού τοῦ εἶχε γίνει τὸ 1818, και πρέπει νὰ περιεῖχε ἀντίτυπα τοῦ Στράβωνα σὲ μικρὸ σχῆμα, ἀφοῦ συνιστοῦσε στὸν Κοντόσταυλο, ὅπως εἶδαμε, νὰ μὴν ἀναφέρει καθόλου τὴν ὑπαρξὴ ἀντιτύπων τοῦ Στράβωνα σὲ μεγαλύτερο σχῆμα. Εἶναι ὅμως πιθανὸ στὸ ἴδιο δέμα νὰ περικλείονταν και τὰ ἀντίτυπα πού εἶχαν προορισμὸ τὸν Guilford, γιὰ τὴ βιβλιοθήκη τοῦ ὁποῖου, ἀγορὲς βιβλίων, παραλαβὴ τους κτλ. φρόντιζαν συνήθως οἱ γαμβροὶ ἀπὸ τίς δύο ἀδελφές του, ὁ S. Douglas, Baron Glenbervie, και ὁ John Baker Holroyd, first Earl of Sheffield (1735-1821),

9. Ἄδαμαντίου Κοραῆ, Ἄλληλογραφία, Ἀθήνα 1983, τ. Ε', σ. 186.

10. Frederick Sylvester North Douglas, *An Essay on Certain Points of Resemblance between the Ancient and Modern Greeks*, Λονδίνο 1813.

11. British Library, Ms Add. 61982, 61983.

ἀφοῦ ὁ ἴδιος ταξίδευε συνεχῶς καὶ σπανίως βρισκόταν στὴν Ἀγγλία. Ὁ Guilford εἶχε μᾶλλον πληροφορήσει τὸν Κοραῖ γιὰ τὸ ποῦ ἔπρεπε νὰ τοῦ στείλει τὰ βιβλία ὕστερα ἀπὸ τὴ σχετικὴ ἐρώτηση ποὺ ὑπάρχει καὶ στὰ δύο σημειώματά του. Τὸ ὅτι τὰ βιβλία ποὺ εἶχαν προορισμὸ τὸν Guilford στάλθηκαν τὴν ἴδια ἐποχὴ μὲ ἐκεῖνα τοῦ γαμβροῦ του φαίνεται νὰ τὸ ἐπιβεβαιώνει καὶ τὸ εὐχαριστήριο ποὺ τοῦ ἔστειλε ὁ πρῶτος στὶς 17 Ἰουνίου 1819.¹² Λογικὸ θὰ ἦταν ἐπίσης μέσα στὸ κλειστὸ πακέτο νὰ ὑπῆρχε καὶ συνοδευτικὴ ἐπιστολή, ἀλλὰ γι' αὐτὸ δὲν ἔχουμε συγκεκριμένη ἔνδειξη στὸ εὐχαριστήριο πρὸς τὸν Κοραῖ.

Παρ' ὅλα αὐτὰ ἡ ἔκδοση τοῦ Στράβωνα ποὺ καταχωρίσθηκε στὸν παλαιὸ κατάλογο τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Guilford δὲν φαίνεται νὰ εἶναι πλήρης καὶ ὁ τέταρτος τόμος δὲν ἀναφέρεται. Ἐκεῖ ἀναγράφεται «*Στράβωνος Γεωγραφία ἐκδοθεῖσα ὑπὸ Κοραῖ Τόμοι 2* (ποὺ μετὰ ὁ ἀριθμὸς 2 ἔχει διορθωθεῖ σὲ 3)... *δὸν Παρισίους 1817*».¹³ Τί ἀκριβῶς συνέβη δὲν μποροῦμε νὰ γνωρίζουμε. Ἄν ἀρχικὰ ὁ Guilford εἶχε λάβει μόνον τὰ δύο ἀντίτυπα τοῦ δευτέρου τόμου καὶ ἀργότερα τοὺς ἄλλους, θὰ ἦταν πολὺ περισσότερο νὰ εὐχαριστοῦσε τὸν Κοραῖ καὶ γιὰ τοὺς τέσσερις δύο χρόνια ἀργότερα, καθὼς ὁ ἴδιος ἦταν καλὸς καὶ τυπικὸς ἀλληλογράφος παρὰ τις συνεχεῖς μετακινήσεις του, ἐκτὸς ἂν κανεῖς δὲν τὸν πληροφορήσε γιὰ τὴν ἀφιξὴ τους. Κι αὐτὸ ὅμως δὲν φαίνεται πολὺ πιθανό, διότι εἶχε τακτικώτατη ἀλληλογραφία μὲ τοὺς δικούς του καὶ μὲ τὸ προσωπικὸ του στὴν Ἀγγλία ποὺ τὸν ἐνημέρωναν γιὰ τὰ πάντα. Θὰ ἦταν πάλι δυνατὸν νὰ εἶναι σφάλμα τοῦ συντάκτη τοῦ καταλόγου ποὺ καταχώρισε βιαστικὰ ἢ ἐσφαλμένα τὴν ἔκδοση.

Στὸν ἴδιο κατάλογο ἀναγράφονται ἐπίσης μόνον ἑπτὰ ἀκόμη ἐκδόσεις ἀρχαίων συγγραφέων τοῦ Κοραῖ, ἂν καὶ σὲ μιὰ τόσο πλούσια βιβλιοθήκη θὰ περίμενε κανεῖς πολὺ περισσότερα ἔργα του.¹⁴ Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι στὴ βιβλιοθήκη τοῦ William Martin Leake, τοῦ γνωστοῦ περιηγητῆ,¹⁵ περιλαμβάνονται δεκαπέντε συνολικὰ ἐκδόσεις ἀρχαίων συγγραφέων τοῦ Κοραῖ.

Μιὰ ἄλλη ἔμμεση σχέση μεταξύ Κοραῖ καὶ Guilford συνάγεται ἀπὸ

12. Ὡς τόπος ἀποστολῆς τῆς ἐπιστολῆς Guilford ἀναφέρεται ἡ Βιέννη ἀλλὰ μὲ ἐρωτηματικὸ.

13. British Library, Ms Add. 8220, f. 39^r.

14. British Library, Ms Add. 8220, f. 38^r., 57^r. Μέχρι καὶ τὸ 1817 εἶχαν ἐκδοθεῖ συνολικὰ 53 ἔργα τοῦ Κοραῖ, βλ. Γ. Βαλέτα, «Βιβλιογραφία Ἀδαμαντίου Κοραῖ», *Νέα Ἔστια*, τχ. 1355, τ. 114 (Ἰούλιος-Δεκέμβριος 1983), σ. 172-179.

15. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς φυλάσσεται σήμερα ὡς Leake Collection στὴν Classical Faculty Library τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Cambridge.

τά σχετικά με την επανέκδοση από τον Κοραή τῆς ᾽Ωδῆς πού εἶχε γράψει ὁ συγγενής του ἱατροφιλόσοφος Ἀντώνιος Κοραῆς¹⁶ πρὸς τιμὴν τοῦ Daguesseau. Γιὰ τὴν ᾽Ωδῆ πού εἶχε ἐκδοθεῖ γιὰ πρώτη φορὰ στὸ Παρίσι τὸ 1702¹⁷ καὶ ἐπανεκδόθηκε ἀπὸ τὸν Ἀδαμάντιο Κοραή τὸ 1819,¹⁸ γράφει ἐπανειλημμένα ὁ ἴδιος ὁ Κοραῆς στὶς ἐπιστολές του πρὸς διαφόρους. Ἔτσι, μετὰ τὴν εὐκαιρία τῆς ἀποστολῆς λίγων σωμάτων τῆς ἐπανέκδοσής της στὸν Ἀλέξανδρο Κοντόσταυλο στὸ Λονδίνο στὶς 2 Σεπτεμβρίου 1819 τοῦ γράφει ἀνάμεσα σὲ ἄλλα γιὰ τὸν Ἀντώνιο Κοραή ὅτι, μολονότι τὸ ἔργο εἶχε τυπωθεῖ στὸ Παρίσι, δὲν ὑπῆρχε ἀντίτυπό του στὴ Βασιλικὴ Βιβλιοθήκη. Τὸ μοναδικὸ ἴσως σωζόμενο ἀντίτυπο τοῦ ἔργου ὑπῆρχε στὴ βιβλιοθήκη τοῦ Guilford, ἀπὸ ὅπου ἔλαβε «τὸ ἴσον διὰ τοῦ φίλου Σχινᾶ» καὶ ἔκανε τὴ δευτέρη ἐκδοση ὥστε νὰ μὴ χαθεῖ τελείως.¹⁹ Ὁ Σχινᾶς πού ἀναφέρει ὁ Κοραῆς ὅτι τοῦ ἔστειλε τὸ ἀντίγραφο τοῦ ἔργου εἶναι ὁ Δημήτριος Σχινᾶς πού τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἦταν βιβλιοθηκᾶριος τοῦ Guilford.²⁰

16. Γιὰ τὸν Ἀντώνιο Κοραή βλ. Ioannis Alberti Fabricii, *Bibliotheca Graeca sive Notitia scriptorum veterum Graecorum... Editio nova variorum curis emendationi atque auctori curante Gottlieb Christopho Harles*, Ἀμβούργο 1808, τ. XI, σ. 532-3. Κ. Ι. Ἀμάντου, *Τὰ γράμματα εἰς τὴν Χίον κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν 1566-1822 (Σχολεῖα καὶ λόγοι)*, Πειραιᾶς 1946, σ. 13, 118-121. Κ. Ι. Ἀμάντου, «Ἡ Παιδεία εἰς τὴν τουρκοκρατούμενην Χίον (1566-1822)», *Ἑλληνικά*, τ. 3 (1930), σ. 387. Σ. Β. Κουγέα, «Ὁ Κοραῆς εἰς τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Ἀσωπίου», *Ἑλληνικά*, τ. 6 (1933), σ. 62. Γ. Ι. Ζολώτα, *Ἱστορία τῆς Χίου*, Ἀθήνα 1926, τ. Γ', α', σ. 479, 500-1. Θωμᾶς Ι. Παπαδοπούλου, «Αἰγαιοπελαγίται μαθηταὶ τοῦ ἐν Ρώμῃ Φροντιστηρίου τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου», *Ἐπετηρὶς τῆς Ἑταιρείας Κυκλαδικῶν Μελετῶν*, τ. Η' (1970), σ. 518. Θωμᾶς Ι. Παπαδόπουλου, «Ἀντώνιος Κοραῆς ἕνας πρόγονος τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ», *Χιακὰ Χρονικά*, τ. Γ' (1978), σ. 89-98.

17. E. Legrand, *Bibliographie Hellénique ou description raisonnée des ouvrages publiés par des Grecs au dix-huitième siècle*, Louis Petit et Hubert Perrot, Παρίσι 1918, I, σ. 19 ἀρ. 16.

18. Δ. Σ. Γκίνη καὶ Β. Γ. Μέζα, *Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία 1800-1860: ἀναγραφή τῶν κατὰ τὴν χρονικὴν ταύτην περίοδον ὅπουδήποτε Ἑλληνιστὶ ἐκδοθέντων βιβλίων καὶ ἐντύπων ἐν γένει μετὰ πίνακος τῶν ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν τῆς περιόδου ταύτης*, τ. Α', Ἀθήνα 1939, σ. 179-180.

19. Ἀδαμαντίου Κοραῆ, *Ἀλληλογραφία*, τ. Δ', σ. 199-201, 204, 206, 207, 214, 217. Βλ. καὶ Α. Κοραῆ, *Προλεγόμενα στοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας συγγραφεῖς καὶ ἡ αὐτοβιογραφία του*, πρόλογος Κ. Θ. Δημαρᾶ, Ἀθήνα (φωτομηχανικὴ ἀνατύπωση τῆς Συλλογῆς τῶν Προλεγομένων, Παρίσι 1833, ἀπὸ τὸ Μ.Ι.Ε.Τ.), 1984, σ. ια'.

20. Γιὰ τὸν Δημήτριο Γεωργίου Σχινᾶ βλ. Ἀνδρέου Παπαδοπούλου-Βρετοῦ, *Νεοελληνικὴ Φιλολογία, ἦτοι Κατάλογος τῶν ἀπὸ πτώσεως τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας μέχρι ἐγκαθιδρύσεως τῆς ἐν Ἑλλάδι βασιλείας τυπωθέντων βιβλίων παρ' Ἑλλήνων εἰς τὴν ὀμιλουμένην, ἢ εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν*, μετὰ βιβλιογρα-

Τὸ ἀντίτυπο τοῦ 1702 τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Guilford, ποῦ ἀναγράφεται καὶ στὸν παλαιὸ κατὰλόγὸ τῆς,²¹ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι τὸ μοναδικὸ γνωστὸ τῆς ἔκδοσης αὐτῆς καὶ βρίσκεται σήμερα στὴ British Library τοῦ Λονδίνου. Ὑποθέτουμε ὅτι εἶναι πιθανὸ νὰ πληροφορήθηκε ὁ Κοραῆς τὴν ὕπαρξη τοῦ σπάνιου αὐτοῦ ἀντιτύπου ἀπὸ τὸν Σχινᾶ, δὲν μπορεῖ ὅμως νὰ ἀποκλειστεῖ τὸ ἐνδεχόμενον νὰ τοῦ ἔδωσε τὴν πληροφορία ὁ ἴδιος ὁ Guilford· σὲ κάθε περίπτωση θὰ ἦταν περίεργο ἂν δὲν εἶχε ζητηθεῖ προηγουμένως ἡ ἄδεια τοῦ Guilford γιὰ τὴν ἀποστολὴ τοῦ ἀντιγράφου.

Αὐτὰ τὰ λίγα νέα στοιχεῖα μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ θεωρήσουμε ὅτι πραγματικὰ ὑφίστατο μιὰ σχέση μεταξύ τῶν δύο ἀνδρῶν καὶ ὅτι αὐτὴ πρέπει νὰ ἦταν φιλική, μολονότι ὁ βαθμὸς καὶ ἡ ἔκτασή της δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ προσδιοριστεῖ πρὸς τὸ παρόν. Εἶναι πιθανὸν στὸ μέλλον κάποιες λαυθάνουσες ἐπιστολὲς ἢ πληροφορίες νὰ ἀποκαλύψουν ὅτι οἱ ἐπαφές τους ἦταν πολὺ πιὸ συγγές καὶ οὐσιαστικές, ὅπως θὰ ἦταν ἀναμενόμενο γιὰ τὶς δύο αὐτὲς προσωπικότητες μὲ τὸ κοινὸ πάθος γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς παιδείας τῶν Ἑλλήνων.

ΕΛΕΝΗ ΑΓΓΕΛΟΜΑΘΗ-ΤΣΟΥΓΚΡΑΚΗ

φιλικὰς καὶ κριτικὰς σημειώσεις περὶ τῶν ἀξίων λόγου συγγραμμάτων, Ἀθήνα 1857, τ. Β', σ. 338-9. Ἑλένης Δ. Μπελιᾶ, «Οἱ λόγιοι ἀδελφοὶ Δημήτριος καὶ Μιχαὴλ Γεωργίου Σχινᾶ», *Μνημοσύνη*, τ. 2 (1968-9), σ. 174-181, ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

21. British Library, Ms Add. 8220, f. 44r.